

OYBEKNING “BOLALIK” QISSASIDAGI SHE’RIY MATNLAR TAHLILI

*Utayeva Dilobar Utkir qizi*

*O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti*

*O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi I-bosqich talabasi*

*Yusupov Sardor Shodi o‘g‘li*

*Ilmiy rahbar: O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi assistenti*

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada taniqli o‘zbek adibi Muso Toshmuhammad o‘g‘li Oybek hayoti va ijodi haqida, uning “Bolalik” qissasi haqida ma’lumotlar keltiriladi. Qissadagi she’riy matnlar maqsad va vazifalari tahlil qilinadi. Oybekning hayotiga oid voqea, sarguzashtlar haqida bayon qilinadi.

**Kalit so‘zlar.** Bolalik, Oybek, qissa, xotira, zamondoshlar fikrlari, folklor namunalari, badiiylik.

Muso Toshmuhammad o‘g‘li Oybek adabiyotimizda o‘chmas iz qoldirgan adiblarimizdan hisoblanadi. Uning turli mavzulardagi ko‘plab asarlari nashr etilgan va mashhur bo‘lgan. “Bolalik” qissasi avtobiografik asar bo‘lib, unda yozuvchi o‘z ko‘rgan-kechirganlarini, hayotida sodir bo‘lgan voqealarini, bolalikdagi eng unutilmas damlarini bayon qiladi.

“1951-yilda Oybek og‘ir xastalikka chalindi. Gapirolmay qolgani, harakatlari cheklangani, xotirasi susayganiga qaramay, u umrining keyingi yillarida “Quyosh qoraymas”, “Ulug‘ yo‘l” romanlarini, “Nur qidirib”, “Bola Alisher”, “Bolalik” qissalarini yaratdi. Talay she’r va dostonlar bitdi”. [1:146]

“Bolalik” kabi bir qator asarlari sog‘ligi yaxshi bo‘lmagan vaqtlarda yozilgan. Shunday bo‘lsa-da Oybek ijoddan, izlanishdan to‘xtamadi. Sog‘ligi sababli yozolmay qoladi va asarlarini oila a‘zolariga aytib turib yozdiradi. “Bolalik” qissasi ham shunday qiyin davrda dunyoga keldi. Bu haqida Abdulla Qahhor shunday degan:

“Oybek 400 yilga teng keladigan 40 yillik ijodiy faoliyatining bir lahzasini ham samarasiz o‘tkazgani yo‘q”. Oybek umrining oxiriga qadar ijoddan to‘xtamadi.

Asar bosh qahramoni - Musavoy. Uning bolaligi A‘zam, Turg‘un kabi do‘stlari bilan o‘tadi. Oybek bo‘zchi oilasida tug‘iladi. Qissada yozilishicha ustoz – shogirdlar yig‘ilib o‘tirishib bo‘z to‘qishgan. “Ularning qo‘llari juda chaqqon, birpasda bigizni shartta-shartta tiqib, ipni u yoq bu yoqqa qulochlab, chok tikadilar”, - deb yozadi muallif. [2:24]

“Jon-jon latifa

Gul maydon latifa

Shoxida o‘ynang, bargida sayrang

Jon latifa” [2:24]

Bu jumla ham shunday davralarda kuylangan. Odamlar zerikmasliklari uchun turli qo‘shiqlar xirgoyi qilishgan, latifalar aytishgan. Shuningdek, qissada xalq og‘zaki ijodi namunalaridan ham foydalanilgan. Yuqoridagi parcha ham folklore namunasi hisoblanadi.

“G‘unchasin gul bulbulin qatlina paykon aylamish,  
Bulbul ochilgan guli yuzini qalqon aylamish” [2:66]

Yuqoridagi bayt Fuzuliy ijodidan olingan. Muso domlaga savod chiqarish uchun boradi. Bu davrda hamma bolalar ham o‘qitilmas edi. Musoning otasi-Toshmuhammad uni o‘qitishni xohlaydi va domlaga shogirdlikka beradi. Bu vaqtda Musoning opasi- Karomat ham savodli edi. Yuqoridagi g‘azal kabi asarda ko‘plab baytlar keltiriladi. Bular Musoni bolalikdan adabiyotga qiziqqanligini bildiradi.

Musoni otasi Yangibozorga chaqiradi. Muso A‘zam bilan birga boradigan bo‘ladi. A‘zanning ham otasi Yangibozorda savdogarlik qilardi. Qissada Yangibozordagi davrlari, sarguzashtlari va yo‘ldagi voqealar ham tashvirlanadi. Ularni tongda aravakash olib ketadi. Yo‘lda turli xil qo‘shiqlar aytib ketishadi:

“Yuqoridan kelaman belimda o‘q ey, dilbarim,  
Qaysi joyning qizisan? Ko‘zlaring sho‘xo dilbarim  
Ko‘zginangning sho‘xligi, ko‘ngilginamning to‘qligi  
Mol berib olar edim, attang molimning yo‘qligi” [2:81].

Ushbu qo‘shiq aynan Yangibozorga ketish vaqtida aravakash tilidan aytiladi. Oybekning adabiyotga qiziqishida shu kabi qo‘shiqlar, latifalar, cho‘pchaklarni ko‘p eshitishining ham o‘rni katta. Muso yoshligidan bobosidan ajralmay yurar edi. Bobosidan ko‘plab cho‘pchaklar, ashulalar aytib berishini so‘rardi. Bundan tashqari, qissada to‘y qo‘shiqlaridan ham keltiriladi:

“Nima kiysang yarashar  
Bo‘yginangga yor-yor,  
O‘lan aytay deb keldim  
To‘yginangga yor-yor  
Suvni suluv ko‘rsatgan  
Toshi bo‘lar yor-yor.  
Qizni suluv ko‘rsatgan qoshi  
Bo‘lar yor-yor” [2:156]

Bu yor-yor qo‘shig‘i Karomat opasining to‘yida aytiladi. Bu jarayonlarni shunday ta‘riflaydi:

“Bir hafta o‘tar-o‘tmas to‘y ham bo‘ladi. “Qiz oshi” ga behisob qizlar yig‘ilgan. Ertasi nikoh bo‘ladi. Odatdagi g‘ovur-g‘ovur. Har bir to‘ydagio kabi yor-yor aytishadi”. [2:156]

Shunday qilib, opasining to‘yidagi urf-odatlar, yor-yorlardan keltirib o‘tadi. Qissada Oybek bolalik yillari haqida shunday yozadi:

“Bolalikda ko‘rganlarim, eshitganlarim hammasi esimda. Ayrim hodisalar, xotiralar hozir ham quyoshdan bir tomchi kabi yalt etib ketadi xayolimda.

Umuman olganda bizning bolalik hayotimiz bo‘sh, bema’ni zeriktirgich, qayg‘u-alamga to‘la bir hayot bo‘lgan”. Oybek bu qissasida qayg‘uli kunlarini ham keltirib o‘tadi. Musovoy qaysar va aytganini qildiradigan bola bo‘ladi. U bobosining erkasi bo‘lib ulg‘ayadi. Bobosi qancha avaylasa ham, ko‘ngliga qarasa ham baribir otasining o‘rni bilinib turgan. Otasi oilasidan uzoqda bo‘ladi va oylar davomida uch-to‘rt kunga kelib ketardi. Shuningdek, qissada eng qayg‘uli kunlaridan biri bo‘lgan- bobosining vafoti ham tasvirlanadi. Bu voqea ham bolalik yillarida sodir bo‘lgan edi. Domlada savod chiqaradigan vaqtlari xalqda urush boshlanadi. Yigitlarni qullikka olib ketmoqchi bo‘lishadi. Xalq turmushdan noliydi, boylar va zolim amaldorlardan zorlanadilar. O‘sha vaqtda oddiyb aholi zolim ellikboshilar haqida turli qo‘shiqlar ham to‘qigan.

“Saydahmad toming baland  
Tomingdan noming baland  
Yigitlarga qo‘l qo‘ygan  
Padaringga ming la‘nat!” [2:178]

Shu kabi bir qancha qo‘shiqlar to‘qiladi. Bular xalqning, kambag‘allarning qiynalganligini, yigitlarni qul qilib olib ketganligini bildiradi.

Oybek va asarlari haqida zamondoshlari ham iliq fikrlar bildirishadi. “Bolalik” qissasida yozuvchining hayotidagi baxtli, quvnoq kunlari bilan birgalikda qiyinchilikda o‘tgan kunlari haqida ham bilishimiz mumkin.

“Xotira – hujjat degan so‘z. Biroq bu hujjat tagiga idora hokimi emas, balki qalb atalmish kotib imzo chekadi”. [3:11].

Oybek doimo boshqalarga yordam beradigan oliyjanob siymo edi. U haqida Saida Zunnunova shunday deydi:

“Oybek she‘rlarimni o‘qidi, maslahatlar berdi. Tirikchiligimni surishtirdi. Iliq gaplar aytib, dalda berdi. Matbuot organlari rahbarlariga mening she‘rlarimga e‘tibor berishlarini tayinladi”. [3:92]

Bu vaqtda Oybek Yozuvchilar uyushmasida rais edi. Oybekni tanimagan, bilmagan, o‘qimagan kishi kam. Ko‘plab yozuvchi va shoirlar uning ijodidan ruhlanib, adabiyotga kirib kelishdi.

#### Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Q. Yo‘ldoshev, V. Qodirov, J. Yo‘ldoshbekov “Adabiyot” Toshkent-2019
2. Oybek “Bolalik” qissasi Toshkent-1963
3. “Oybek zamondoshlari xotirasida” G‘.G‘ulom nomidagi nashriyot Toshkent – 1979
4. www. ziyo.net